

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น และผลกระทบต่อประเทศไทย: กรณีศึกษาแรงกดดันของการเปิดเสรีทางการค้าต่อภาคเกษตรของญี่ปุ่น และการปรับตัวเชิงนโยบาย มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาเชิงลึกถึงแรงกดดันของการเปิดเสรีทางการค้าต่อภาคเกษตรของญี่ปุ่น และการปรับตัวของภาคเกษตร โดยเฉพาะนโยบายการปฏิรูปภาคเกษตรและการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและผลประโยชน์ของฝ่ายต่างๆ ในภาคเกษตรของญี่ปุ่น โดยที่ประเด็นหลักของงานวิจัยจะอยู่ที่การหาคำตอบต่อคำถามในเรื่องผลของการเปิดเสรีทางการค้าที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรของญี่ปุ่น ผลกระทบในทางบวกและลบของการเปลี่ยนแปลงนั้นต่อส่วนต่างๆในภาคเกษตร และกระบวนการปรับตัว ข้อถกเถียงหรือสมมติฐานของงานวิจัยนี้คือ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเปิดเสรีทางการค้า และปัจจัยภายใน คือ นโยบายการปฏิรูปของรัฐบาล Koizumi ทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและผลประโยชน์ 3 ฝ่าย (Triad of agricultural interests) เปลี่ยนรูปแบบไป วิธีการในการศึกษาวิจัยของโครงการนี้ ใช้ทั้งการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายญี่ปุ่น

ผลจากการศึกษาพบว่า การเปิดเสรีทางการค้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญในภาคเกษตรของญี่ปุ่น กล่าวคือ เกิดการผ่อนคลายกฎระเบียบของตลาดสินค้าภายในประเทศ มีการยกเลิกมาตรการควบคุมการนำเข้า และมีการลดหรือปรับเปลี่ยนรูปแบบการสนับสนุนภาคเกษตร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มีผลกระทบต่อเกษตรกรคือ ทำให้รายได้ลดลงเพราะขายสินค้าได้น้อยลงและได้รับการอุดหนุนจากรัฐลดลงด้วย สหกรณ์การเกษตรก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน เพราะรัฐยุติการอุดหนุนในรูปแบบเดิม ทำให้บทบาทของสหกรณ์การเกษตรลดลงพร้อมกับการได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐที่น้อยลง ในส่วนภาพรวมของประเทศนั้น การเปิดเสรีทางการค้ามีผลต่อประเด็นเรื่องความปลอดภัยทางอาหาร ความมั่นคงด้านอาหาร และการทำหน้าที่หลากหลายของภาคเกษตร จากผลกระทบดังกล่าวทำให้แต่ละส่วนของภาคเกษตรพยายามปรับตัว กล่าวคือ รัฐโดย MAFF ได้มีนโยบายและออกกฎหมายใหม่ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงแก่นแนวคิดเกี่ยวกับภาคเกษตรของรัฐจากเดิมที่ภาคเกษตรเป็นภาคการผลิตที่อ่อนแอและต้องปกป้องไว้ เป็นภาคการผลิตที่สามารถแข่งขันได้ รวมทั้งสามารถส่งออกได้ในอนาคตด้วย ในส่วนของสหกรณ์การเกษตร แม้ว่าจะปรับตัวค่อนข้างช้า แต่ก็อยู่ในกระบวนการดังกล่าว โดยการทำให้องค์กรเล็กลงและสามารถดำรงอยู่ได้เมื่อปราศจากการสนับสนุนและปกป้องของรัฐ ที่สำคัญคือ สหกรณ์การเกษตรกำลังปรับเปลี่ยนไปในแนวทางที่เป็นตัวแทนของเกษตรกรมากขึ้น แทนที่จะเป็นตัวแทนหรือเครื่องมือของรัฐเช่นแต่เดิม สำหรับเกษตรกรซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากการเปิดเสรี

ทางการค้า นั้น มีการปรับตัวแตกต่างกันขึ้นกับสถานะการเป็นเกษตรกร กล่าวคือ ถ้าเป็นเกษตรกรเต็มเวลาและทำเกษตรเป็นอาชีพหลัก เช่น เกษตรกรใน Hokkaido จะมีการปรับตัวมากกว่าเกษตรกรที่เป็นเกษตรกรครึ่งเวลา และมีรายได้หลักมาจากอาชีพอื่น เช่น เกษตรกรใน Niigata นอกจากนี้ ผลจากการศึกษายังพบว่า จากการปรับตัวของส่วนต่างๆ ในภาคเกษตร ประกอบกับนโยบายการแปรรูปของรัฐบาล Koizumi ทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและผลประโยชน์ 3 ฝ่าย (Triad of agricultural interests) ระหว่างนักการเมือง (LDP) ข้าราชการ (MAFF) และภาคเอกชน (สหกรณ์การเกษตร) เปลี่ยนรูปแบบไปในลักษณะที่มีการพึ่งพิงกันน้อยลง และการให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนแก่กันและกันลดลงด้วย

สำหรับแนวโน้มในอนาคตของภาคเกษตรของญี่ปุ่น และนัยยะต่อประเทศไทยนั้น จากการศึกษาพบว่า ญี่ปุ่นมีแนวโน้มในการเปิดตลาดสินค้าเกษตรมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็จะให้ความสำคัญแก่เรื่องความปลอดภัยด้านอาหารมากขึ้นด้วย ซึ่งถ้าประเทศไทยต้องการจะเข้าตลาดญี่ปุ่น การทำให้สินค้ามีคุณภาพได้มาตรฐานสากลหรือมาตรฐานของญี่ปุ่นเป็นเรื่องจำเป็น ในขณะเดียวกันการเปิดเสรีทางการค้าทำให้ญี่ปุ่นคำนึงถึงเรื่องความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น และพยายามแสวงหาการประกันอุปทานด้านอาหารของตนผ่านวิธีการต่างๆ เช่น ความร่วมมือภาคเกษตรระหว่างประเทศ การทำฟาร์มประกันในต่างประเทศ รวมทั้งแนวคิดเรื่อง Agricultural cluster ในเอเชียด้วย